

I

SEJM PIOTRKOWSKI 1493 R.

WSTĘP

Sejm zwołany został do Piotrkowa na 18 stycznia 1493 r., a poprzedzono go sejmikami, które zebrały się na przełomie grudnia i stycznia¹. Na sejmik generalny, odbywający się w Nowym Mieście Korczynie 15 stycznia przybył król Jan Olbracht i odebrał z rąk szlachty petita. Zawierały one apel o odzyskanie strat terytorialnych Korony, domagały się wypłacenia 5 grzywien od kopii za kwartalną choćby wyprawę wojenną poza granice Korony, potwierdzenia przywileju *neminem captivabimus* wraz z nietykalnością dóbr szlacheckich, zaostrożenia kar wobec winnych przestępstw zabójstwa czy gwałtu i in.² Petita korczyńskie stały się podstawą konstytucji sejmu piotrkowskiego, wydanych z datą 27 lutego 1493 r. Sejm obradował do 3 marca 1493 r.

Bliższa relacja z przebiegu obrad tego sejmu nie dochowała się³. Obrady przebiegały zasadniczo w atmosferze harmonii między królem a stanami, choć zachowały się pewne ślady zatargów z duchowieństwem⁴. Wiadomo, iż 14 lutego dokonano ogólnego potwierdzenia wszystkich przywilejów Korony, 27 lutego wydano konstytucje, zaś 2 marca uchwalono uniwersał o poborze. Wiązało się to zapewne z zakończeniem obrad, gdyż 4 marca Jan Olbracht opuścił Piotrków i wyjechał do Wielkopolski⁵.

Spośród aktów, wydanych na sejmie piotrkowskim 1493 r., uwzględniono w niniejszym wydawnictwie:

- I. *Statuta Ioannis Alberti regis, Petricoviae anno 1493 promulgata*⁶;
- II. *Universale super exactionem czopowe*⁷; III. *Universale ad capitaneos*⁸;

¹ W. Konopczyński, *Chronologia sejmów polskich 1493-1793*. PAU, Archiwum Komisji Historycznej, seria II, t. IV, Kraków 1948, nr 1, s. 132.

² Tekst tych petitów por.: *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. III, ed. A. Lewicki, Kraków 1894, nr 393 (zatytułowany przez wydawcę: *Lauda zapewne na jakimś zjeździe ziemskim uchwalone*), s. 407-409.

³ Nie odnalazł jej żaden z badaczy, zajmujących się tym sejmem, to jest F. Papée (*Jan Olbracht*, Kraków 1936), M. Bobrzyński (*Sejmy polskie za Olbrachta i Aleksandra* [w:] tegoż, *Szkice i studia historyczne*, t. I, Kraków 1922) czy J. Bardach (*Początki sejmu* [w:] *Historia sejmu polskiego*, t. I: *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, pod red. J. Michalskiego; oprac. Juliusz Bardach, Władysław Czapliński, Jerzy Michalski, Anna Sucheni-Grabowska, Wacław Uruszczak, Warszawa 1984).

⁴ F. Papée, op. cit., s. 45, cytuje dokument wydany na sejmie 18 II 1493 r. na rzecz dominikanów krakowskich, w którym, powołując się na „wspólną zgodę wszystkich radców Królestwa”, zakazano sprzedawać lub darowywać dobra ziemskie w ręce osób duchownych. Nawiązała do tego konstytucja sejmu z 1510 r. (por. niżej w niniejszym wydawnictwie), w artykule 18, powołując się też na *vetus constitutio, ex more antiquitus servata*.

⁵ Ibidem, s. 52.

⁶ Tytuł ten zaczerpnięty jest z wydawnictwa J. W. Bandtkiego, *Ius Polonicum, codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibusque collatis*, Varsaviae 1831, s. 323.

⁷ Tekst zawarty w MK1, t. 17, k. 45 v., opublikowany w *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, III, nr 394, s. 409-411, na tej podstawie tu przedrukowany.

⁸ Tekst zawarty w MK1, t. 17, k. 48, opublikowany w *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, III,

IV. *Institutio exactionis fertorum anni 1493*⁹;

V. *Institutio daciae quartae partis censuum annalium*¹⁰.

Statuty z 1493 r. zawierały przepisy bądź stanowiące kontynuację uprzednich norm, bądź nowo uchwalone. Niektóre z tych ostatnich uzyskały zatwierdzenie królewskie tylko na trzy lata". Pomiędzy je w całości zbiór Łaskiego i późniejsze kompendia, stąd rychło uległy zapomnieniu i nie weszły w skład *Volumina Legum*.

Dla nauki odkrył je na powrót w początku XIX w. Hipolit Kownacki¹², a udostępnił szerszym kręgom badaczy Joachim Lelewel. Opracowując rękopis z XV w., stanowiący własność radcy stanu Józefa Sierakowskiego, skopiował zeń wiele pomników prawa, między którymi znalazły się „Statuta [...] Jana Alberta (1493) gockim, ale nowszym pismem dopisywane i wydarte, tak że tylko jedna z nich karta pozostała”¹³. Następnie w rękopisie określanym jako Puławski II (P II) odnalazł pełen tekst tych statutów, które były „później innym niewyraźnym pismem dopisywane”¹⁴; nie mógł sobie jednak sam dać rady z ich odczytaniem i skorzystał z pomocy Ignacego Daniłowicza. Mimo wielu wątpliwości i luk, zdecydował się opublikować statuty z 1493 r. drukiem, przyjmując tekst P II jako podstawowy i uzupełniając go dodanymi od siebie rubrykami niektórych statutów (15-25) oraz wariantami z tekstu Sierakowskiego¹⁵.

Edycja lelewelowska, nie wolna od błędów, rychło została wyparta przez znacznie staranniejsze wydawnictwo, opracowane przez Jana Wincentego Bandtkiego. Badacz ten raz jeszcze skolacjonował rękopisy P II i Sier. oraz dodał warianty zaczerpnięte z jednego spośród własnych rękopisów, B III¹⁶. Tak przygotowany tekst pomieścił w swoim po dziś dzień użytecznym dla nauki wydawnictwie *Ius Polonicum*¹⁷.

Podstawa źródłowa statutów z 1493 r. uległa pewnemu poszerzeniu z końcem XIX w., kiedy w bibliotece hr. Tarnowskich w Dzikowie odkryty został rękopis zawierający dokonany w początkach XVI w. przekład na język polski wielu wcześniejszych statutów¹⁸. Tekst ten – łącznie ze statutami Jana Olbrachta z 1493 r. – wydany został drukiem przez Franciszka

nr 395, s. 411-412, na tej podstawie tu przedrukowany. Wprawdzie ma on charakter normy wykonawczej, ale uzupełnia skromną podstawę źródłową, dotyczącą sejmiku 1493 r.

⁹ MK, t. 15 (mkrf. AGAD, nr 535), k. 42v. Tekst dotychczas nie publikowany, z rękopisu odczytany przez I. Dwornicką.

¹⁰ MK, t. 15 (mkrf. AGAD, nr 535), k. 51v-52. Tekst dotychczas nie publikowany z rękopisu odczytany przez I. Dwornicką.

¹¹ Por. niżej, statut nr 20.

¹² H. Kownacki, *O dawnych statutach polskich, dotąd nie wydanych, w rękopiśmie starym do Józefa hr. Sierakowskiego należącym znajdujących się* („Pamiętnik Warszawski”, t. 18, Warszawa 1820, s. 193-213).

¹³ *Joachima Lelewela bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. I, Wilno 1823, s. 235. Pełniejszy opis rękopisu Sierakowskiego, obecnie po jego podzieleniu znanego pod skrótem Sier. IV, podał B. Ulanowski w Archiwum Komisji Prawniczej PAU, t. II, Kraków 1921, s. XXXV-XXXVIII. Dziś rękopis ten znajduje się w B. PAN w Krakowie.

¹⁴ *Joachima Lelewela bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. I, s. 237. Pełniejszy opis rękopisu P II podał A. Z. Helcel, *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. I, Kraków 1856, s. XXIV-XXVIII. Dziś rękopis ten znajduje się w B. Kórn.

¹⁵ *Joachima Lelewela bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. I, s. 272-277. Edycja ta ukazała się również osobno pt. *Wyjatek z pierwszego tomu ksiąg bibliograficznych. Kilku statutów polskich warianty lub tekst*, Wilno 1823, s. 40 i nn.

¹⁶ Rękopis ten, własność Ambrożego Grabowskiego, a następnie Jana Wincentego Bandtkiego, opisany przezeń w *Ius Pol.*, s. XIII oraz później przez Bolesława Ulanowskiego w Archiwum Komisji Prawniczej (t. V, s. 44-59), przechowywany był następnie w Bibliotece Baworowskich we Lwowie.

¹⁷ Por. wyżej przypis 6.

¹⁸ Znał go już A.Z. Helcel (*Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. I, s. LVI), a badał W. Kętrzyński (*Króla Aleksandra zbiór statutów przełożonych na język polski w r. 1501*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1883, s. 961). Pełny opis rękopisu i pomników w nim zawartych dał dopiero O. Balzer, *Słowo o przekładach polskich statutów średniowiecznych, zwłaszcza o kodeksie dzikowskim, przekład taki zawierającym*, Lwów 1888.

Piekosińskiego¹⁹. Uzupełnił tę podstawę źródłową Bolesław Ulanowski, publikując wykorzystany już przez Bandtkiego tekst B III²⁰. Wreszcie Anatol Lewicki odnalazł w Metryce Koronnej i wydał drukiem uniwersał poborowy oraz mandat do starostów, uchwalony na tymże samym sejmie piotrkowskim 1493 r.²¹

Edycja niniejsza opiera się na wydawnictwie Bandtkiego w *Ius Polonicum*; skorygowana i uzupełniona została ponadto na podstawie tekstów zawartych w rękopisie Dzik. i powtórnie wydany B III, a także na podstawie tekstu odnalezionego ostatnio w Bibliotece Kórnickiej przez Wacława Uruszczaka²². Ten ostatni tekst oznaczony został skrótem: Kórn.

¹⁹ Por. Archiwum Komisji Prawniczej, t. III, Kraków 1895, s. 147-153.

²⁰ *Najdawniejszy układ systematyczny prawa polskiego z XV wieku*, wyd. B. Ulanowski, Archiwum Komisji Prawniczej, t. V, Kraków 1897, s. 37 i nn. (tekst statutów z 1493 r., s. 113-119).

²¹ Por. wyżej przypis 7 i 8.

²² B. Kórn., ms. 821 (stanowiący część inq. 37).